

Asia: VN/32825/2024

Hallituksen esitys eduskunnalle opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastouudistusta koskevaksi lainsäädännöksi

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Erikoiskirjastojen neuvosto kiittää mahdollisuudesta lausua 13.12.2024 laaditusta luonnoksesta hallituksen esitykseksi opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastouudistusta koskevasta lainsäädännöstä.

Erikoiskirjastojen neuvosto valvoo erikoiskirjastojen ja tietopalveluiden etua kansallisessa kirjastoverkossa, ja edustaa Erikoiskirjastojen ja tietopalveluiden verkostoa eri sidosryhmien kanssa käytävissä neuvotteluissa ja keskusteluissa. Verkostoon kuuluu julkishallinnon, yksityisten ja valtionapua saavien tutkimuslaitosten, säätiöiden ja yhteisöjen sekä yritysten kirjastoja ja tietopalveluja. Erikoiskirjastot ovat valtakunnallisia toimijoita, jotka huolehtivat omien alojensa muistijäljestä monin tavoin. Toiminnallamme on tärkeä rooli omien alojemme sisältöasiantuntijuuden ja tiedon oikeellisuuden vaalijoina.

Tehtävämme mukaisesti lausuntomme keskittyy ensisijaisesti niiden erikoiskirjastojen asemaan, joita virastouudistus koskee. Nämä kuusi kirjastoa ovat nykyisessä virastorakenteessa itsenäisinä virastoina toimivat Varastokirjasto sekä Saavutettavuuskirjasto Celia sekä nykyisten virastojen osina toimivat Kansallisarkiston kirjasto, Kansallisen audiovisuaalisen instituutin kirjasto, Kotimaisten kielten keskuksen kirjasto sekä Museoviraston kirjasto. Lisäksi haluamme lausua virastoille ehdotetuista nimistä.

Saavutettavuuskirjasto Celia

Yhdymme Saavutettavuuskirjasto Celian asiantuntevaan lausuntoon ja kannatamme siinä esitetyjä muutoksia lakiesitykseen Celian toiminnan osalta.

Varastokirjasto

Esitämme huolemme Kansallisarkistoon yhdistettävän Varastokirjaston palveluiden maksuttomuuden säilyttämisestä ja tiiviin yhteistyön ja kehittämisen ylläpidosta nykyisen johtokunnan jatkuvuuden ollessa epävarmaa.

Tällä hetkellä Varastokirjastosta annettavien kaukolainojen maksuttomuudesta säädetään asetuksella (Opetusministeriön asetus Varastokirjaston suoritteista perittävistä maksuista 1346/2006). Varastokirjaston kaukolainojen maksuttomuus tulisi kirjata lakiin vastaavasti kuin esityksen laiksi lukemisesteisten kirjastopalveluiksi 1 § 2 momentissa. Jos Varastokirjaston kaukopalvelutoiminta muuttuu maksulliseksi, ei toiminta enää palvele alkuperäistä tarkoitustaan kirjastokentän näkökulmasta. Varastokirjastoon siirrettyjen aineistojen on oltava kirjastojen käytössä maksutta jatkossakin.

Varastokirjastossa toimii johtokunta, joka edustaa sen asiakaskirjastoja ml. erikoiskirjastot. Erikoiskirjastojen neuvosto pitää tärkeänä, että Kansallisarkiston yhteydessä toimii jatkossakin vastaava neuvottelukunta, jonka jäsenet edustavat asiakaskirjastoja ja vaikuttavat Varastokirjaston ja sen palveluiden kehittämiseen. Tämä on tärkeää, jotta Varastokirjaston toiminta on jatkossakin kustannustehokasta ja tarkoituksenmukaista.

Kansallisarkiston, KAVIn, Kotuksen ja Museoviraston kirjastot

Erikoiskirjastojen neuvosto ilmaisee huolensa neljän pienemmän, nykyisten emovirastojensa yhteydessä toimivan erikoiskirjaston (Kansallisarkiston kirjasto, Kansallisen audiovisuaalisen instituutin kirjasto, Kotimaisten kielten keskuksen kirjasto sekä Museoviraston kirjasto) tulevaisuudesta uudessa virastorakenteessa.

Kansallisarkiston kirjasto on arkistoalan ja heraldiikan tieteellinen erikoiskirjasto. Kansallisen audiovisuaalisen instituutin kirjasto on Suomen ainoa elokuva- ja av-alan erikoiskirjasto. Kotimaisten kielten keskuksen kirjaston on tiettävästi maailman ainoa, kansalliskielemme suomen ja sen lähialojen tieteellinen erikoiskirjasto. Museoviraston kirjasto on erityisesti aineelliseen kulttuuriperintöalaan keskittynyt tieteellinen erikoiskirjasto. Nämä kaikille avoimet laadukkaasti kuratoidut kokoelmat, palvelut ja osaaminen eivät näy lakiesityksessä lainkaan: tausta-aineistossakin näistä kirjastoista sivutaan ainoastaan Kotimaisten kielten keskuksen kirjastoa (s. 12-13, 52).

Neljän erikoiskirjaston henkilö- ja taloudellisia resursseja on 2000-luvulla jo leikattu merkittävästi. Kirjastot toimivat tällä hetkellä yhden tai muutaman työntekijän voimin. Hankintamäärärahat ovat esimerkiksi Kotimaisten kielten keskuksen kirjaston osalta kutistuneet murto-osaan vuosituhaten

alusta, ja kuten tausta-aineistossa todetaan, kirjastokokoelmaa pystytään kartuttamaan tällä hetkellä lähinnä Kotuksen hankkeita varten. Kansallisen itseymmärryksemme kannalta tulisi vakavasti pohtia, haluaako Suomi todella profiloitua valtiona, jolla ei ole riittävästi resursoitua, ajantasaista ja palvelevaa tieteellistä kansalliskieltensä erikoiskirjastoa. Vastaava huoli koskee kolmen muun erikoiskirjaston jatkuvuutta.

Lakiehdotuksen perusteluista ei käy ilmi, suhtaudutaanko nykyisten virastojen sisällä toimiviin kirjastoihin tukipalveluina, joiden toteuttamiseen hajanainen virastorakenne on perustelujen mukaan ”aiheuttanut tehottomuutta” (s. 39). Virastojen kirjastotoiminnan yhteistyömahdollisuuksien selvittäminen keväällä 2024 ei johtanut lopputulokseen ja asia jäi ilmeisesti ratkaisemattomana pöydälle. Erikoiskirjastojen neuvosto esittää syvän huolensa näiden kansallisesti merkittävien tieto- ja osaamisresurssien jatkuvuudesta. Olemme jo aiemmin tuoneet huolestamme esiin OKM:n tiede- ja korkeakoulupolitiikan osastolle, sivistyshallinnon uudistusryhmälle, eduskunnan sivistysvaliokunnalle sekä valtiovarainvaliokunnalle toimittamassamme kannanotossa https://www.kirjastot.fi/sites/default/files/content/ErikN%20kannanotto%20erikoiskirjastoihin%20liittyen_final.pdf.

Virastojen nimeäminen

Virastojen nimien tulisi hallintolain hyvän kielenkäytön vaatimuksen mukaan olla asiallisia, selkeitä ja ymmärrettäviä. (9. §.). Kotimaisten kielten keskuksen asiantuntijaselvitys on lakiesityksessä nähdäksemme perusteetta jätetty huomiotta, vaikka siinä esitetyt nimet perusteluineen toteuttavat hyvän kielenkäytön vaatimukset, toisin kuin lakiesityksessä nyt esitettävät nimet.

Kansallisarkisto on nimenä harhaanjohtava kokonaisuudelle, jonka osana jatkossa toimisivat kansallisesti tärkeät kirjastopalvelut Saavutettavuuskirjasto Celia ja Varastokirjasto. Kirjastotoiminnan tulee näkyä uuden viraston nimessä arkistotoiminnan rinnalla. Kulttuuriperintö- ja Kulttuurivirasto puolestaan eivät niminä riittävästi erotu toisistaan. Lisäksi kulttuuriperinnön ja kulttuurin käsitteet ovat perustettavien virastojen toimialoja laajempia, joten ne eivät lain edellyttämällä tavalla yksilöi tarkoitteitaan ymmärrettävästi. Kulttuuriperintöviraston osalta nykyisen Museoviraston tehtäväkentän laajentaminen aineellisen kulttuuriperinnön tutkimuksesta, tallentamisesta ja esillepanosta aineettoman kulttuuriperinnön asiantuntijavirastoksi herättää viraston nimen ongelmallisuuden ohella huolen siitä, minkälaisia vaikutuksia tehtäväkentän laajenuksella on muihin kulttuuriperinnön asiantuntijaorganisaatioihin, joihin moni erikoiskirjastokin kuuluu.

Puura Ulriikka
Erikoiskirjastojen neuvosto (ErikN)

